

**Durango eta Bilboren arteko
harremanak Erdi Aroaren
bukaeran eta Aro Berriaren
hasieran (XV eta XVI mendeetan)**

Jaione Agirre García andrea

***Las relaciones entre Bilbao y
Durango al final de la edad media y
comienzos de la edad moderna
(siglos XV y XVI)***

***The relations between Bilbao and
Durango at the end of the middle
ages (XV and XVI centuries)***

1. Sarrera

1.300. urtean Bilbo hiribildua fundatu zenean, Durangoko Tabirako Uribarria (“*Villanueva de Tabira de Durango*” testuen arabera, eta egungo Durango dena) fundatua zegoela pentsatzeko arrazoiak daude, bere gutun fundazionala gordetzen ez den arren. Dena den, aldi beretsuan izango zela pentsa daiteke, urte gutxi batzuk lehenago bada ere, 1290 aldera agian.

Horrek suposatuko zuen, harreman komunak izango zituztela ia aldi berean sortzean, bai beraien artean bai kanpokoekin. Elkarren historian ere eragin zuten, Bilbok Durangoren historian, eta alderantziz. Hau guztia, noski, fundatzeko egongo ziren hainbat arrazoi konpartitzeaz gain. XV eta XVI. mendeetan zehar elkarren artean izandako harreman horiek agertzea izango da nire komunikazioaren helburua.

Harreman hauek, jakina, ez ziren mota bakarrekoak izan eta hiribilduen beraien aktibitateei eta izaera politiko, ekonomiko eta sozialei lotuak daude, aurrerago ikusiko dugun moduan: salerosketak, prezio erreferentziak, eta abar bilatuko dira. Baina gatazka politikoak ere izango dira Bizkaiko Jaurrerian bietako bakoitzak zeukan pisua neurtzeko. Ikus ditzagun puntuz-puntu.

2. Harreman ekonomikoak: merkataritza eta artisautza

Bilbo eta Durangoren arteko harremanetan, oinarritzakoak ziren merkataritzako harremanak eta pertsonen artekoak, hots, fisikoak. Fisikoen artean ez dugu ahaztu behar, oso esanguratsua baita, Bilbora zihoan ura Durangotik zetorren ibaiak zeramala (Ibaizabal deitzen duguna), eta horren adierazgarri da testu batek dioskuna: “*la casa e torre de Verna [...] la qual auia por alapdanos de la vna parte el agua que va desde Durango para la villa de Biluao*”¹. Beraz nolabaiteko pasabide eta joera “naturala” zegoen eta dago bi hiribilduen artean. Horrela gizakien bidea egotea ez da batere arraroa, eta garrantzitsua izatea gainera ere ez.

Durangoko hiribildutik Bilbora errege-bidea edo dokumentuek “*camino real*” deitzen dutena zegoen. Bide honen jatorria Gaztelatik, eta zehatzago Gasteizetik zetorren bidearen jarraipena zen. Hiribildua sortu zenean, aurretik Mañaria erreka ezker aldetik zihoan bidea Durangora sarrarazi zen Merkatuaren edo Santa Anaren atetik eta bertatik igarota, “*Artecalle*” kale nagusietatik pasarazten zen, Olmedal edo Santa Mariako atetik irten arte². Gero bide

¹ D.A.H.M. 2. Arm., katalogatu gabe.

² Amaia Basterretxea, “Puertas y arrabales de la villa de Durango”, in *Cuadernos de Sección Historia-Geografía*, 21. zk., Donostia, Eusko Ikaskuntza, 1993, 158 eta 161. orr.; eta Belen Bengoetxea eta Silvia Cajigas, *Durango: Hiri egituraren Aldaketa historikoak*, Liburu-sorta durangarra 3, Durango, Arte eta Historia Museoa, 1997, 64-72. orr..

nagusi hau Durangoko merindadetik ateratzean Bernatik pasatzen zen, handik Bilbora edo Bermeora zuzentzeko. Baina baziren zeharkako bide txikiagoak ere. Badakigu durangarrek denboraldi batez ez zutela erabili ohi Bilbora joateko aipatu dugun errege-bide hau (Arratiatik eta joan ohi zirelarik), Bernako dorretxetik oso gertu igarotzen zenez, Bernakoek egiten zituzten ateraldi eta lapurretengatik. Eta ez bertakoak bakarrik, bertan egiten ziren lapurretez Bilboko eta baita Gipuzkoako bidaiariak ere kexatzen ziren³. Ondorioz, Bernako dorrea bota ostean berriz berrezarri zen bertatik joateko ohitura; horrela adierazten zaigu 1463ko martxoaren bukaeran, Bernatarrek dorre berria egiten ari zirelako, inguruko biztanleek egindako kexen artean adierazi zenez. XVI.aren bukaeran gainera bide honi zubia egitera behartu zitzaion Bernako burdinolako jabeari, errota berria egin zuenean bidea oztopatu zuelako; ondorioz, 1593ko martxoaren 31an, Bilbon Bizkaiko Hiribildu eta Hiriaren Erreximendu Orokorrak burdinolaren jabeak berak eraiki behar zuela erabaki zuen, oinez nahiz zaldiz igaro ahal izateko moduan gainera, zeren *“bes de gran perjuizio a este Señorío porque ynvide en gran manera el serbiçio del camino real que van desta dicha villa a la de Durango, ques cossario y frequentado”*⁴. Beraz, Jaurerria eta Durangoko hiribildua lotzen zituen bidea zen Bilbora zihoan hura, eta konkurritua gainera.

Baina bidez gain, eta bertan egin zitezkeen garraio lanez aparte, merkatal harreman zuzenak ere baziren, honela 1569ko ekainaren 10ean Domingo Elorriagako-k kontzejuko erreximenduaren aurrean eskaera egin zuen esanez, bazuela lagun bat, Bilboko merkataria zena, Ribadavia-ko ardoak zituena eta Durangoko hiribildura ekarri nahi zituela saltzera, horretarako baimena eskatuz, ardoaren hornikuntza errentan zuenari zegokion zerga, *“sisá”*, ordainduz eta erreximenduaren esku utziz ardoari jarri beharreko prezioaren aforamendua; udalak pentsatuta baimena ematea erabaki zuen⁵. Aurrez ere 1467/11/23an, Bilbon, Pedro Perez Uriondoko, teniente alkatearen audien-

³ D.A.H.M. 2. Arm., Leg. 6 (7.Leg., 1. zenbakia (zk.))(9.1), fol. 44au. (aurrea)-102at. (atzea) Itxuraz gaiena Bermeora zihoan bidea ere bertatik ateratzen zen, testu bereana dierazten denez Bermeo edo Bilbora zihoaztenek beste bide zidorrak erabiltzen zituztela errearen bidearen ordez.

⁴ B.F.A., Administrazio atala, Bizkaiko Batzar Nagusien fondoa (B.B.N.), Hiribildu eta Hiriaren Aktak, 3bis liburua, 170au. fol., honela dio zehazki: *“Que el dueño del molino de Verna aga una puente dentro de 2 meses, y Juan de Eguía aga las diligencias. Otrrossi, atento que por respeto que el molino que esta debaxo de la herreria de Berna, que agora nuebamente se a hecho, bes de gran perjuizio a este Señorío porque ynvide en gran manera el serbiçio del camino real que van desta dicha villa a la de Durango, ques cossario y frequentado, probeyeron e mandaron que se le notifique al dueño del dicho molino que en el puesto donde ynvide el dicho camino haga bazer dentro de dos meses una puente susficiente para pasar a pie y a caballo comodamente sin peligro ninguno, con aperçivimiento que, pasado el dicho termino, no lo haziendo se probera justicia; y que el bazer (tachado: se) las diligencias deste particular sea a cargo del dicho Joan de Heguia, sindico, el qual las haga durante el dicho termino, con aperçivimiento que pasado aquel se baran a su costa. Notficosele al dicho”*.

⁵ D.A.H.M. 2. Akta Liburua, 1567tik 1571ra, 94au. fol.

tzian Juan Iturriagakoa agertu zen esanez Bilboko errenterian Durangoko auzokide baten burdin kintal batzuk bazirela eta bertako errentero zen Pedro Geldokoak zenbat ziren jakingo zuela eta horrela exekuzioa egin ahal izango zitzaien⁶, burdina hau saltzeko pasako zen handik noski. 1487ko maiatzaren 11n, Bilbon Alcazar eta Montoro errege-ordezkarien aginduz Pedro de Novia, Juan Saez Guemeskoaren ordez Bilboko hiribilduaren prebosteak zenak, 2 mando enbargatu zizkion Durangoko auzokidea zen Gorostin-i, izkutuka Pedro Ibañez Askoetako Bilboko auzokidearen etxean gordeak zituenak, eta etxe berean “*çierta asteria e maragas⁷ e pannos e casquetes que se fallaron en la dicha casa de los vesinos e moradores de la dicha villa de Durango*” enbargatu zuen baita ere, Durangoko hiribilduak urteroko “*pedido*” delako eskaera “ez-ohikoagatik” 13.000 marabedi zor zizkiolako erregeri⁸. Honek erakusten digu durangarrek merkatal gaiak eta garraiorako animaliak izaten zituztela Bilbon merkataritzan aritzeko. 1493ko uztailaren 27an, Bilbon Vela Nuñez de Ávila lizentziatua, Bizkaiko korrexidore eta ikuskatzailearen aurrean Rodrigo Otxandioko, Durangoko Tabirako kontzejuaren prokuradorea agertu zen eta korrexidoreari eskatu zion Durangoko hiribilduak Bilboko Santiago eta San Antongo maiordomo zen Martin Ortiz Martiartokoarekin zuen auzia ebatz zezala; korrexidoreak erabaki zuen Durangoko hiribilduak arrazoa zuela ez ordaintzeko Bilboko elizei “*por las mercaderias de fierro, clabo de azero que cargaren en esta dicha villa e (zuriz) de ella para el Andaluzia, Portugal e Galizia*”, hori egiten baitzen soilik Bilboko merkatarien fidelaren eskutik fletatzen zenean untzia eta bere aurrean kontatzean “*aberia*” eskubideak⁹. 1533an Martin Ruiz Ibarrolakoak, Durangoko hiribilduko biztanle zen merkataria, Martin Meauriokoa, Arteagako auzokidearen itsasontzian sardina arenkatuak edo gazituak eta ardo zuria untziratu zituen Pontevedran Bilboraino ekartzeko eta Portugaleten deskargatu zituztenez, arazoak izan zituzten Bilboko alkate eta erreximenduekoekin¹⁰. 1542/11/29an Martin Artolakoa, Durangoko auzokideak, Juan Otaolakoa, Bilboko merkatariaekin adostu zen 50.250 marabedi ordaintzeko oihal erosketa baten truke¹¹. 1554/04/04an Andres Zate-laraiko-k kexa agertu zuen Durangoko Tabirako kontzejuaren aurrean, esanez Bilboko auzokidea zen Migel Boliagakoak, “*so color / que dezia que en nom-*

⁶ D.A.H.M. 2. Arm., 7 (1). Leg., 24 (3). zk., zoritzarez ez dakigu ezkutuan zituen Bilboko errenterian exekuziopean zeudelako bere jabegoak, edo Durangoko errenterian izan beharrean, Bilbokoan zituelako exekutatu behar zitzaizkion.

⁷ *maragas*: *maragato*-ekin harremanetan agian, azken hauek lepoaldean jarritako oihalezko adornoak dira.

⁸ D.A.H.M. 2. Arm., 7 (1). Leg., 10 (3). zk.

⁹ D.A.H.M. 2. Arm., 3. Leg., 2 (1). zk., “*Derecho de avería*”, merkatal gaien gain jarri ohi zen zerga edo gabela bat zen.

¹⁰ A.R.Ch.Vall., Sala de Vizcaya, 1522-06 leg.

¹¹ B.K.A. 1277/038.

bre de su Magestad pasaba cierta / armeria de Helorrio a Vilvao, apremiaba / a los mulateros alavaeses para que se lleben / la tal armeria abiendo menester vecinos / en Durango que las lleben que son: Juan de Nandia / e Juan de Cuas-ti”, zeintzuk kexatu ohi ziren kanpoko garraiolariak erabiltzean lanik ez zutela izaten eta merkatua nahasten zela eta garia garestitzen¹². 1560/03/07an, Martin Saez Berriokoa, Martin Saez Otxaitakoa eta Pedro Gernikakoa, Durangoko auzokideek, Pedro Saez Arrikibarrekoa, Bilboko auzokideari, behartze edo obligazio eskritura eskaini zioten 700 errealekoa, 703 ahari larru ordaintzeko¹³; urte bereko apirilaren 4an Antonio Bizkarrakoa, Durangoko auzokide zen zapatariak, beste bat eskeini zuen larruengatik 940 erreal ordaintzeko¹⁴ eta hil berdinaren 24an 926 larrugatik 927 erreal ordaintzeko¹⁵ eta beste bat 1567/07/05ean baita ere larruengatik (iledunak batzuk dokumentuak dioskunez)¹⁶. 1561/08/30 ere, Pedro eta Martin Abad Arratiakoa, Durangoko auzokideek, zordun gisa, eta Juan Larizeko, zurginak, Bilboko auzokideak, haien fidatzaile gisara, obligazio eskritura eman zioten Martin Arteagakoari (zoritzarrez ez dakiguna nongoa den, baina pentsa genezake Bilbokoa dela, hangoa baita fidatzailea), damaskoa, zeta, saten eta bokaran ehunak direla eta, 10.360 marabedi emateko¹⁷. 1566/12/05ean Juan Saez Altxaerrekakoa, durangarrak, Martin Abarrategiri, lihozko ehun fardela ordaintzeko obligazio eskritura egiten du¹⁸ eta beste bat 1567/11/20an eta 21ean Juan Saez Altxaerrekakok berberak Domingo Arteagakoa bilbotarrari, berdinagatik¹⁹. 1569/12/13an Juan Asensio Orozketako, Durangoko auzokideak, Lope Diaz Zaldibarko, Bilboko auzokideari, 7 dukat eta erdian saldu zion zaldi baten osasunaz emandako segurtasun eskritura daukagu²⁰. 1573/02/27ean Melchor de Anturiano, Bilboko prebosteak, boterea eman zion Chancillería-n prokuradore ziren Lucas Lopez Ibañez, Gaspar Belcazar eta beste kideei, Andres Martinez Esteibarko eta Pedro Saez Bediakoa, Durangoko auzokideekin zuen auzian, gariatz egingdako birsalmentaz²¹. 1575/11/18, Durangoko Tabiran, Pedro Saez Artazako,

¹² D.A.H.M. 1. Akta Liburua, 1553tik 1554ra, 53at. fol.

¹³ B.K.A. 2659/100.

¹⁴ B.K.A. 2659/142.

¹⁵ B.K.A. 1175/096.

¹⁶ B.K.A. 0882/180.

¹⁷ B.K.A. 2659/706; “*bocaran*” izendatzen den ehuna ezezaguna zaigu eta ez dugu beste inon aurkitu berari buruzko erreferentziarik zoritzarrez.

¹⁸ B.K.A. 0198/044.

¹⁹ B.K.A. 0882/331 eta B.K.A. 0882/328.

²⁰ B.K.A. 2659/439, Juan Martinez Barreikuakoa, zen durangarraren fidatzailea, durangarra berau ere.

²¹ B.K.A. 1039/065, hau beti ere kontestu honetan interpretatzeko zailagoa da, ustez iruzurra egin zutelako adierazitakoek, baina Bilboko exekutore batek parte hartzeko, han izan zela pentsa genezake birsalmenta edo handik ekarrita saldu zutela Durangon, baina kasu horretan logikoagoa da pentsatzea Durangoko kontzejukoek egingo zutela auziperatzea edo salaketa gutxienez.

arraina, olioa eta beste zenbait produktu ekartzera kontratuz behartua zenak, eskatu zuen ez saltzeko gatza kanpotarrei oso garesti kostatuta zitzaien erreximenduaren aginduz ekarritako 18 anegak, 16 errealetan bakoitza, Bilbotik ekartzea kostatuta zitzaien barne zuela prezio horrek²². 1591/10/12ean, Martin Elorriagakoa, toberagileak, Durangoko auzokide zenak, Pedro de Sabugal, Bilboko auzokideari, obligazio eskritura eman zion, 2 kintal kobreraren erosketa ordaintzeko²³. Beraz datu hauek guztiak ikusita, esan genezake Bilborekin tratutan edo Bilbo bitartekari gisa hartuta merkaltal harremanak zituela Durangok. Handik, esan bezala, elikadurazko gaiak (Bilboko portura kanpotik ekarriak: gatza, garia, arraina, ardoa...) ekartzen ziren eta berdin etorritako artisaularako lehengaiak (larruak, metalak eta ehunak), eta zer esanik ez, bertan produzitutako burdingintzako produktuak ere kanporatzen ziren (armak eta iltzeak batik bat). Ondorioz, Durangok kanpoarekin zeukan harremanen guneetako bat zen Bilbo, batez ere XVI. mendean, baina aurretik ere geratzen en dokumentazio apurrak agertzen digunez. Pentsa genezake Bilbok ere irabaziko zuela gaien atzera eta aurrera honekin, zerga zuzenekin ez bazen²⁴, mugimenduak sortutako sarrerekin (itsasontzientzat kontratuak sortuko ziren, tabernarientzat ere onuragarria izango zen, eta janari saltzaileak, bertara kanpoko lehenagai eta jakiak ekartzen zituzten merkatariak eta abar ere onuradun egingo ziren).

Ez dugu ahaztu behar Bilbo eredu edo eta erreferentzia puntua zela Durangorentzat zenbait kasutan (beste hiribildu eta hiri batzuekin batera, Bermeo, Lekeitio, Gasteiz, adibidez), honela, bere merkatu propioan, Durangoko hiribildu beraren hornikuntzarako saltzen ziren produktuen prezioak ezartzeko arrainaren kasuan, haragiaren kasuan eta abarretan. Hala nola, gero Durango bera inguruko elizate eta herrirentzat zen bezalaxe²⁵. Honela Durangon hiribilduko harakinekin auzia zegoen bitartean, Joana Gaztelako erreginak 1505/11/19an Valladolidetik agindu zuen dena konpondu bitartean Durangoko hiribildua haragiz harakinek Bilboko prezioetan horni zezatela²⁶. Auzi berdinean 1504ko urriaren 4an Durangoko hiribilduko kontzejukoek jadanik Bilbo hiribilduko erreferentziak ezagutzen zituzten: behi haragi erraldea 34 marabeditan eta ahariarena 50etan pisatzen zutela hango harakinek, eta beste zenbait hiribildutan are gutxiagoan, ondorioz agindu zieten Durangoko hara-

²² D.A.H.M. 3. Akta Liburua, 1571tik 1580ra, 202at. fol.; azkenean lau "abaceria" edo jaki den-detako saltzaile ziren emakumeei, bina anega emateko agindu zuten erreximendukoek, piskana-ka sal zedin.

²³ B.K.A. 0087/084.

²⁴ esan dugunez beraiek fletatutakoen kasuan bakarrik kobratzen zutela zerga.

²⁵ Abadinon egiten diren elizateko akta batzuetan erabakitzen den bezala, bertako ardo hornikuntza erregulatzerakoan, 1594/07/16, Abadiñoko zubi eta elizaren artean, Abadiñoko elizatekoek biltzeko ohitura zuten lekuan, Ab.A.M. 0027/029.

²⁶ D.A.H.M. 2. Arm., 3. Leg., 7 (3.3). zk., 97au.-103at. fol.

kinei Durangoko hiribildua horni zezatela, behi erraldea 34 marabeditan eta ahariarena 52an salduz, ordenantzaren isunenpean²⁷; gainera esan behar da auzia bera Francisco Perez de Vargas Bizkaiko korrexidorearen aurrera Bilbora eraman zela 1504eko urrian hartan bertan²⁸. Auzi honetan bertan korrexidorearen ostean, Valladoliden zegoen Errege Chancilleriako epaile nagusiaren ordezkotzen Toro lizentziatuak eman zuen sententzia 1505/10/16ean Tudela de Dueron²⁹, Bilboko erara egin zezaten haragi hornikuntza (alde biek auzirako frogaketak ekartzen zituzten bitartean), hango pisu eta ohiturak gordez³⁰; Durangoko Tabirako kontzejukoek zein harakinek beraiek, hots, alde biek, apelatu zuten, arrazoi propio desberdinengatik noski: harakinek, zioten ohitura zela haragia Gasteizeko prezioetan ematea eta Durangoko hiribildua Bilbo baino zaharragoa zela (“*mucho mas*”) eta gainera horrek lotu egingo zuela eta Bilbon edonor izan zitekeela harakin, eta ez zuela Durangok zeukan pribilegioa gai honen inguruan; hiribildukoek, aldiz, esan zuten pribilegioa izanagatik ordenantzak bete beharra zeukatela, eta ordenantza propioak izanda ez zegoela Bilboko erara egin beharrik (hala ere esan behar da hiribilduko kontzejuk ordezkariak beraiek egiten zituztela prezio desberdinen kontsultak beraienak jartzerakoan, kasu hoentan beraien pribilegioa zaindu nahian hori ere ukatu nahi zuten arren). Baina Erret audientziakoek konfirmatu egin zuten Toro lizentziatuaren agindua.³¹

1568/11/09ean, Durangoko Tabiran, erreximenduaren aurrean Martin Urrupaingoa, Durangoko Tabira bertako kontzejuko fidela, aurkeztu zen esanez, erreximenduaren aginduz portudun hiribilduetara joan zela Bilbora, Bermeora eta Lekeitiora arrainaren eta gatzaren prezioak jakitera, ondoren arraindegia-
ren errenta zeukan pertsona (hots arraianren hornikuntza egiteko ardura hartu zuena errenta enkantean ordainduz) prezio merkeenak zituene lekura bildatzeko³². 1570/10/27ean, Durangoko Tabiran Domingo Elorriagakoak, Elgoi-

²⁷ D.A.H.M. 2. Arm., 2 (1). Leg., 3 (3.4). zk., 2au.-11at.; 16au.-30au.; 31au.-79au. fol.

²⁸ D.A.H.M. 2. Arm., 2 (1). Leg., 3 (3.5). zk., 2au.-11at.; 16au.-30au.; 31au.-79au. fol.: Durangoko hiribilduko alkatea zen Pero Perez Arancetako-k kontzejuko beste guztien izenean emandako ahalmen eskutitza Juan Perez Arriolako, errexidoreari Bilbora joateko Francisco Perez de Vargas lizentziatua eta Bizkaiko korrexidorea zenaren aurrera Durangoko harakinekin haragien pisu eta prezioaren inguruan auzia artxibatua izan zedin.

²⁹ D.A.H.M. 2. Arm., 2 (1). Leg., 3 (3.11). zk., 2au.-11at.; 16au.-30au.; 31au.-79au. fol.

³⁰ erraiak desberdin pisatuz alegia, beste prezioetan.

³¹ D.A.H.M. 2. Arm., 2 (1). Leg., 3 (3.1). zk., 2au.-11at.; 16au.-30au.; 31au.-79au. fol., ez da jasotzen zein izna zen azken neurria, baijan badirudi geroko dokumentazioan errentatua zela haragiaren hornikuntza.

³² D.A.H.M. 2. Akta Liburua, 1567tik 1571ra, 67at.-68 au. fol.: aurkeztu zuenaren arabera merkeena Bermeoko arrain “*cecial*”-a zen (zezial edo zezoa-a, legatza edo antzeko arraina aire librean lehortua eta gazitua) Cornualleskoa eta han bertan ondua 60 errealetan eta ingelesei beraiei erosita 58 errealetan lortzeko moduan. Merkeagorik ez zenez, hori erosteko agindu zuen erreximenduak Urte Berri-rarte arraina izateko Durangoko Tabiran.

barko auzokide zen Andres Areitzagako-ren izenean, urte bukaerara arte zeukan bale gantza edo sainaz hornitzeko bere errenta beste urte batez luza ziezaioten eskatu zuen berak 12 marabeditan ematen zuenez libera, Bilbon 14 marabeditan saltzen zen bitartean³³, Bilboko erreferentzia bere prezio onaren kontraste gisara agertuz, baina hala ere, kontzejuko erreximenduak pregoia botarazi zuen ea norbaitek merkeago ematen zuen badaezpada. Lortu zuela pentsa dezakegu, hurrengo urtean berriz eskaintzen denez Andres Areitzagako (hala ere, ez du zertan), baina aldiz, 1571/12/01 honetan Durangon hornikuntzaren prezioztat eskaintzen duena Bilbo eta Donostiako prezioa da (beraz aurreko urtekoa baino garestiagoa, gutxienez bi marabeditan, baldin eta Bilboko prezioa jeitsi ez bazen behintzat)³⁴. Eta lerro berekoak dira 1572/03/28, Durangoko Tabirako erreximendukoek Domingo Monditoagakoa, hiribilduko fidela zena, Gasteiz, Logroño eta Bilboko, zein ohitura zuten beste lekuetako harakinengana joateko bidali zutenean, testigantza ekartzeko³⁵, prezioena pentsa dezakegunez ia zalantzarik gabe. Eta 1579/10/09an ere, Juan Elorriagakoa Bilbora bidali zuten arrainaren eta sainaren prezioa jakitera eta testigantza ekartzera.³⁶

Neurrien eredu ofizialak ere ekarri zituzten XVI. mendea aurrera zihoala eta horrek adierazten digu Bilbok hartua zeukan garrantzia, antzina, aurreko mendearen bukaeran Errege-Erregina Katolikoek neurriak berdintzeko agindua eman zutenean Avilatik ekarri ziren arren³⁷; honela 1588/10/21ean Durangoko hiribilduko aurreko urteko fidelek, berriei hiribilduko ikurrina, artxiboko 2 giltzak, burdinazko kana (“*vara*”) erdiko neurria, bi azunbre erdiko neurriak eta ardoaren egurrezko bi kuartiloak (pinterdiak), Esteban Emaldiko-ak “aspaldi” Bilbotik ekarriak zirela esan zutenak, hiribilduaren zigilua eta ikurrinaren kirtenarekin batera.³⁸

Artisautzaren inguruan ere baziren harremanak. Durangon bertan ez zeuden artisauek lanen bila joan ohi ziren Bilbora. 1562/01/02an aparejamentu eskritura bat dugu Pedro Gernikakoa Durangoko zapatari eta Pedro Agirrekoa, Bilboko auzokidearen artean, seguruena elkarrekin lana egiteko³⁹. 1567/10/24ean,

³³ D.A.H.M. 2. Akta Liburua, 1567tik 1571ra, 165at. fol., Osoa Ruiz Arteagakoa eskribauaren aurrean zeukan urte Berriarte zeukan kontratua.

³⁴ D.A.H.M. 3. Akta Liburua, 1571tik 1580ra, 41at.-42au. fol.

³⁵ D.A.H.M. 3. Akta Liburua, 1571tik 1580ra, 56au.-at. fol.

³⁶ D.A.H.M. 3. Akta Liburua, 1571tik 1580ra, 340at. fol.

³⁷ Hau 1499ko urtarilaren 15ean Ocañan Errege-Erregina Katolikoek, emandako aginduaren ordean, D.A.H.M. 2. Arm., 1(1). Leg., 17 (1). zk. eta horren ondorioz urte horretako abuztuan Lope maixua, Durangoko hiribilduaren fidela zena, Avilara bidali zuten prokuradore moduan hango neurriaren erdua ekartzeko, D.A.H.M. 2. Arm., 1(1). Leg., 37. zk.

³⁸ D.A.H.M. 4. Akta Liburua, 1580tik 1589ra, 212au. fol.

³⁹ Hots, ofizio bereko bi ofiziale gisa edo aprendiz gisa hartu zuelako durangarrak, Durangoko zapatagintzaren garrantzia adieraz dezakeena, B.K.A. 226/001.

Tomas Uriakoak, Durangoko auzokidea zen entailadoreak, Pedro de Nobia, Bilboko auzokideari segurtasun gutuna eman zion, onartuz zeritzari moduan egon zeneko soldatagatik zion zorraren zati bat jaso duela⁴⁰. Kontuan izan behar dugu etxe batean morroiak zeudenean, tailerra bazegoen, aprendizaren erara ere lan egiten zutela edo ofizioan laguntzaile gisara, beraz “familia”ren parte zirela, zentzu zabalean, eta denek parte hartzen zutela familiaren ekintza ekonomikoetan. Kasu berezirik ere bada, nola Durangon ez zen itxuraz argizargile artisau izateko baimena lortzerik Bilbotik ekartzen zen: 1569/12/02, Andres Zabalako, Durangoko hiribilduko argizargilea, Durangoko erreximenduaren aurrean agertu zen eta Bilboko hiribilduko ikuskatzaileek emandako azterketa tituloa, azterketa hori egin ziezaioten korrexiadorearen autoa eta azterketa hori egiteko Bilboko hiribilduko justizia eta erreximenduaren (alkate eta errexidoreen) baimena erakutsi zituen; horrekin Durangoko hiribilduan denda eta argizaria egiteko tailerra jartzeko baimena eskatu zuen, bere emazte eeta zerbitzariekin saldu ahal izateko, hots bere ofizioa hiribilduan egin ahal izateko; eman egin zitzaion Durangon aritzeko baimena, tituloak suposatzen zituen argizariaren gaineko erreinuaren legeak betez gero.⁴¹

Edo eta Durangon ez zen artisau mota baten lana eskuratzeko, 1580/08/05, Durangoko hiribilduan Baltasar Aranakoak, Bilboko hiribilduko auzokidea, agertu baitzen esanez beirate bat egin zuela Andre Mariaren elizararako eta esanez 12 dukat galduko zituela enkantean jarri zitzaion prezioetik, sendoagoa egin zuelako eta kontzejukoek elizako maiordomoekin hitz egingo zutela horren inguruan agindu zioten.⁴²

Inoiz baziren Durangon jabegoak zituzten bilbotarren erreferentziarik, berant samarrak diren arren dokumentazio hutsuneagatik seguraski: 1567/05/31ean, Juan Segura Sosoagakoa, Bilboko auzokideak Martin Urkiolakoa, Durangoko auzokideari salmenta eskritura eman zion, gaztainondun harizti bat saldu baitzion Iturriotzen, 7.500 marabedigatik⁴³. 1588/10/29, Francisco Ibañez Uribe-ko, eskribauak, Bilboko hiribilduko auzokide zen Pedro Zuazoko-ren izenean, honek Kurutzia gako errebelean zeukan etxea Bartolome Bravo batxiler “*preceptor*”-eari alokatzeko eskritura egitea eskatu zuen Durangoko hiribilduko erreximenduaren aurrean eta eman egin zitzaion.⁴⁴

Ekonomiarekin ere harremanetan dauden kasu bereziagoen artean: 1487/10/15ean, Fernando eta Isabel Erregeek kontadore nagusiei jakinarazi

⁴⁰ B.K.A. 0882/124.

⁴¹ D.A.H.M. 2. Akta Liburua, 1567tik 1571ra, 113au. fol. Gainera argizargile hau hiribilduaren kontzejua behar zuen argizariak arduratu zen 1566-1568 urte tartean.

⁴² D.A.H.M. 3. Akta Liburua, 1571tik 1580ra, 371au.-at. fol.

⁴³ B.K.A. 1198/127; “Iturriotz” egun Iurretan dagoen toponimoa da.

⁴⁴ D.A.H.M. 4. Akta Liburua, 1580tik 1589ra, 213at.-214au. + 215au. fol., beti ere atzeko gela berari, jabeari gordetzen bazitzaion.

zieten Bilboko auzokide zen Martin Santxez Aranako-k *“vasallo mareante”* menpeko gisara zeukan 21.820 marabeditako mesedetik 6.000 Durangoko Tabirako errege-eskaera edo *“pedido”*-an kokatuak zituenak edo berak auke-ratutako Bizkaiko tesoreria edo altxorreko nahi zuen lekuan, bere seme Mar-tin Santxez Aranakoari emateko baldintza berdinekin 1488ko urtetik aurrera, aitag errenuntzia egin zuenez, bi gutun bizkiatar emanaz horretarako⁴⁵. Dela-ko Martin Santxez Aranakoak 1495/05/23an arazoak izan zituenek Durangoko hiribilduarekin, ahalmen gutuna eman zion Bilbon Martin Ibañez Larizkoa, Tabirako auzokideari, konponbidea egin zezan Durangoko kontzejuarekin⁴⁶. Edo fidantza exekuziorik ere bada 1477/03/15ean, Bilbon: Juan Santxez Larrabetzuako, eskribauak, Fortun Markinako, Bilboko sokagileak, agindu batekin Juan Morin, Bilboko dendariari 2.500 marabeditako 2 zilarrezko zinta itzultzeko eskatu zizkion, Durangoko hiribilduaren fidatzaile moduan emanak zituenak, hiribildu honek Juan Salazarreko-ren mendiko egur *“chantel”* bat emana zuelako ordez, korrexidore tenientearen agindua berretsiz⁴⁷.

Harremanak beraz mota askotakoak izan ziren baina agian garrantzitsue-nak aipatu ditugun bi arlo hauetakoak dira, elkartrukeen eta artisautzaren inguruak. Hala ere egon ziren beste batzuk ere gizakien arteko tratuan oina-rituak eta ekonomikoak bakarrik noski⁴⁸

3. Lurralde harremanak: botere harremanak

Durangoko hiribilduaren kontzejuaren erreximenduak bere ordezkariak bidali ohi zituen Jaurerriko Batzar Nagusietara eta Erreximenduetara, bai hiri-bilduek beren kasa egiten zituztenetara, bai Lur Lauekoekin batera egiten zituztenetara⁴⁹. Korrexidoreak deitzen zituenean Bilbon izan ohi ziren sarri Erreximenduak, ikusiko ditugun istiluak sortuz. Berez Bilbon izan behar zire-nean hara joatera deitzen zien korrexidoreak, Durangon edo Bermeon zirene-an, besteei Durangora eta Bermeora joateko deitzen zitzaizen bezala⁵⁰.

⁴⁵ D.A.H.M. 2. Arm., 7 (1). Leg., 50 eta 51 (3). zk.

⁴⁶ D.A.H.M. 2. Arm., 7(2). Leg., 116 (6). zk.

⁴⁷ D.A.H.M. 2. Arm., 7 (1). Leg., 40 (2). zk.

⁴⁸ Lope Diaz Zaldibarkoak, Bilboko auzokideak, kasu, Maria Segurakoa, Durangoko auzoki-deari, 10.000 marabedi ordaindu zizkion birjintasuna galtzearen truke, horrela dakigu neskak Loperi emandako ordainketa gutunean dirua jaso zuela ziurtatzen ziolako, B.K.A. 0959/118. Azken batean transakzio ekonomiko soiltzat ezin daiteke jo kasu hau, bertan egun bortxaketa deitzen dugun indarkeriazko harremana izago zen bitarteko ala ezkontz promesa faltsuren baten truke lortutako faborearen ordainketa.

⁴⁹ Batzar hauen inguruan ikus orriandik ezinbestekoak diren Gregorio Monreal Ciaren lanak bibliografian.

⁵⁰ Horren adibidea da: 1568/03/12, Durangoko Tabiran erreximendukoek korrexidorearen aginduz, korrexidoreak berak egin nahi zuen batzarrera Bilbora, martxoak 16 astearterako bidali behar zutena aukeratzeko eta erabaki zuten Santxo Ibañez Arteagakoa, alkatea eta San Juan

Gomedioak eskatzera ere joaten ziren Bilbora han zeuden edo hara joanda zeuden pertsona zehatzengana, honela 1569/09/10, Durangoko Tabirako erreximendukoek erabaki zuten norbait bidaltzea Bilbora, han baitzen Errege-Kontseiluko Suarez de Toledo doktorea, berarekin zeuzkaten auziez legez informa ziezaioten, eta baita ere Errege-Kontseilukoa zen Otalora lizentziaturrekin egotera, Suarez doktorearekin idatziz edo hitzez hiribilduaren alde hitz egin zezan⁵¹.

Edo zenbait eskaera zehatzak egiterakoan erregeri egitekoak zirenak edo erreximenduei egiteko ere Bilbora joan beharra zegoen, han zeudenean bilduta: 1576/07/06, Durangoko Tabirako erreximenduaren aurrean Iñigo Gerra-ko eta Diego Otsoa Elorriagako, Santa Ana elizako maiordomoak, agertu ziren esanez erret-zedula iritsi zitzaie la eliza konpontzeko erret-ganbararako isunetatik urteko 1.000 marabeditako mesedeaz eta korrexidoreari eta Bizkaiko Hiribildu, Hiri eta Lur Lauari jakinarazteko egun batzuek eta soldata behar zutela; erreximendukoek Diego Otsoa izendatu zuten, lau egun emanaz horretarako eta 8 erreal eguneko Bilbora joateko eta handik Gernikara⁵². Edo beste nonbait egin arren elkarrekin egiten zuten lan gortean aurkezteko eta konponketak bilatzeko, honela 1466/10/20an Martin Otsoa Irustakoa Bermeoko eta bere Tertioko prokuradoreak, Iñigo Ruiz Madariagakoa Bilboko eta bere Tertioko prokuradoreak eta Rodrigo Ibañez Undakoa, Durangoko Tabira eta bere Tertioko prokuradoreak, adierazi zuten normandiar bati 125 kintal burdina kendu zitzaizkiola Hermandadearen eta Bizkaiko Hiribildu eta Lur Lauak behar zituelako eta ordaintzeko dirurik ez zuenez Hermandadeak; hiru tertzioen prokuradore eran ahalmena eman zieten Pedro Fernandez Salzedoko eta Fortun Ortiz Eikezgoa Hermandadearen boltsariei bana ditzatela beste gastuekin batera, hurrengo errepertimendu edo gasto banaketan ateratako diruaz ordain zedin, prendak kendu gabe hiribilduetako ofizialei⁵³. Eta 1516/06/27an, Gernikako Santa Maria elizan Batzar Nagusian Bizkaiko Hiribildu eta Hiriek erabaki zuten erregei eskatzea atzerriko oihalak sartzen lagatzeko, haientzat kaltegarria izango zelako sartzen ez baziren, eta horretarako Gortera bidali beharko zuten ordezkaria aukeratzeko prokuradore bana bidaliz Bilbon elkartzea erabaki zuten⁵⁴.

Loitiko, errexidorea, izendatzea, bere lan eta gastuagatik soldata justua ezarritz (hiribilduaren fidelek oradindu behar ziotena), D.A.H.M. 2. Akta Liburua, 1567tik 1571ra, 33au. fol.; edo 1568/04/09 ean ere Durangoko Tabiran, alkateak erreximenduari eskatu zion korrexidoreak apirilaren 26an Bilbon egin nahi zuen Batzar Nagusira joateko pertsona bat izenda zezatela, eta errexidoreek alkatea eta fideletako bat aukeratu zuten, D.A.H.M. 2. Akta Liburua, 1567tik 1571ra, 38at. fol.; eta abar.

⁵¹ Zoritxarez ez zaigu esaten nor aukeratu zuten, agian azkenean apuntatu zen arren formula gisa Akta liburuan, gero berez inor ez zelako bidali edo aukeratu gabe egonik gero joan zenaren izena liburuan jartzea ahaztu zitzaielako, D.A.H.M. 2. Akta Liburua, 1567tik 1571ra, 107au.-at. fol.

⁵² D.A.H.M. 3. Akta Liburua, 1571tik 1580ra, 226at. fol.

⁵³ D.A.H.M. 2. Arm., 7 (1). Leg., 24 (2). zk.

⁵⁴ D.A.H.M. 2. Arm., 4(1). Leg., 12. zk., 3au.-at. fol.

Elkar laguntza gerra garaian ere izaten zen, batez ere mende bukaerako estilutan: 1583/09/13: Errege-zedulan Bizkaiko korrexidorea zen Escobar lizentziatuari agintzen zaio Bilbo eta Portugalete frantsesen erasoetatik babesteko⁵⁵. 1587/06/10, Bilbon Portugaletekoek eskatu zioten Jaurerriari, kortsarioen aurka armatzeko egindako gastuak denen artean oradin zitezela, merkataritzan egiten zuten kalteagatik, ondorioz gastuaren bi heren Lur Lau eta hiribilduek ordain zitzatela eta Bilbok berak beste herena; Erreximendu Orokorrak oarntu egin zuen Bermeoko Belendiz ahaldunaren kexarekin⁵⁶. 1599/10/09ean, Durangon: Francisco abad Gisasakoak, Durangoko elizako apaiz eta onuraduna zenak kontatu zuen nola 1582an Bilbo eta Portugalete zakuratzera iritsi don Antonio de Portugal, eta Durangoko hiribilduan kanpai deiarekin ahal zituen gizon denak bildu eta kapitain eta kabo batekin hara bidali zituen, Bizkaiko korrexidore Diego Álvarez de Solórzano zela, Duarte de Acuña lizentziatua eta Gomez de La Puerta lizentziatuak korrexidore izan zirenean bezala, erregek eskatu bezala eta 1596ean berdin ingelesek Izaro irla eraso zutenean⁵⁷. Gerraren inguruko bestelakoak ere egiten ziren, adibidez, epaiketaren ondorioz galeriano gisara kondenatutako presoak, badirudi erregearen zerbitzuan jartzeko Bilbora bidaltzen zirela: honela egin zen Perea lizentziatua korrexidorearen garaian Durangoko hiribildutik zenbait galeriano Bilboko gartzelara eramateko erabilitako kateak kobra zitzatela Durangoko erreximenduak, bere kontzejuko fidelei agindu zienean 1581/07/07an⁵⁸; 1589/03/24an, Durangoko hiribilduko erreximendukoek Martin Otsoa Muntzaratzekoa, hiribilduko fidela, bidali zuten korrexidoreari eskatzeko Pedro Gorozikako galerianoa Gernikatik ihes zuen Durangoko gartzelara ekarria izan zedila edo Bilbokora eta koroari zerbitzu ematera eraman izan dadila⁵⁹.

Korrexidoreak urtero Durangoko hiribildura egin ohi zuen bisitetan ikuskatzen zituen ere hiribilduko kontuak⁶⁰. Ikusten denez eguneroko kontuei buruz ere bere agindua ematen zuen eta kompetentzia zeukan⁶¹; baina inoiz

⁵⁵ D.A.H.M. 2. Arm., Leg. 4 (1), . zk. 12 (5) (11au.-22at.).

⁵⁶ D.A.H.M. 2. Arm., Leg. 4 (1), . zk. 11 (10).

⁵⁷ D.A.H.M. 2. Arm., Leg. 3, . zk. 9 (4.2), fol. 7at.-11at.

⁵⁸ D.A.H.M. 4. Akta Liburua, 1580tik 1589ra, 33at. fol.

⁵⁹ D.A.H.M. 4. Akta Liburua, 1580tik 1589ra, 226au. fol.

⁶⁰ 1554/08/16an Bilbon izan zen salbuespen bezala eta korrexidorean ordezeko tenientearen aurrean, D.A.H.M. 2. Arm., 1. Kontu liburua, 1550tik 1564ra, 113at. fol.

⁶¹ Bisita hauek udan izaten ziren, San Migeletan Durangoko hiribilduko ofizial berriak aukeratu aurretik normalean, edo udazkenean baina berez edonoiz izan zitezkeen; kontzejuko ofiziale berriak aukeratzean, aurreko urtekoek kontuak erakusten zituzten berrien aurrean eta hauen onarpenaren ostean korrexidoreak eman behar zuen berea, hiribildura etortzen zenean bisitan erakusten zitzaikion; adibidez 1551/10/26an 1549ko kontuak agertu zituzten bere aurrean, D.A.H.M. 2. Arm., 1. Kontu liburua, 1550tik 1564ra, 18au.-19at. fol.; 1552/10/02an 1551eko kontuak, D.A.H.M. 2. Arm., 1. Kontu liburua, 1550tik 1564ra, 42au.-43au. fol.

Bilbotik bertatik ere bidaltzen zituen betebeharrak edo araudiak: 1581/01/18an berarengana Bilbora joandako Martin Otsoa Ibietakoa lizentziatuari eta Andres Iguntzako fidelari emandakoen artean: bataio eta ezkontzetan diru gehiegi xahu ez zedin, nortzuk gonbida zitezkeen aginduz eta ze festa mota egin zitezkeen zehaztuz, eta abar⁶². Hala ere, 1584/06/18an zenbaitzuk egindako eskariaren aurrean eta korrejidoreak emandako aginduaren aurrean protesta egin zuten, ez zutelarik onartzen besterik gabe, haien pribilegioak zainduz baizik⁶³.

Sarritan pleitoak konpontzeko korrejidorearengana joaten ziren, diru askoko apelazioetan, alegia edo garrantzi handiko pleitoetan eta hiribilduan ez zegoenean; honela beste askoren artean adibidez: 1495/06/23ean, Valladoliden Errege-Erregina Katolikoek agindu zioten Juan Arbolantxakoa Bilboko eskribauari Durangoko hiribilduari gehiegi kobratutako eskubideak itzul ziezazkiola, hiribildu honetakoek auzia izan baitzuten Eubabaso mendiaz Iurretako elizatearekin, Juan de Loarte lizentziatua, Bizkaiko konterriko epaile peskidorea izan zenean eta Durangoren aurka ebatzi zuenez auzia, hiribildukoek epaiketaren kopia eskatu zioten Juan Arbolantxakoari Chancilleriara eramateko⁶⁴. 1567/12/05, Durangoko hiribilduko alkateak hiribilduko fidelei egin zien kargu kontzejuak Juan Uribeko, jantzigileaz, “*en la via executiva de los montes / de Çuaçola*”, 100 dukatengatik gutxi-gora-behera zeukaten auzia epaitzea korrejidoreari eginaz, hiribilduan bazegoen eta ez bazegoen, Bilbora bidal zitzatela ordezkariak beraien poltsikotik ordainduta⁶⁵. 1587/06/27an Juan Saez Finagako Bilbon aurkeztu zen orduan Bizkaiko korrejidorea zen Duarte de Acuña lizentziatuaren aurrean, bera eta Pedro Artazako bere aitagi-narrebaren izenean, Durangoko hiribildua haragiz hornitzeko egindako dokumentua erabilia izan zedin edo hiribilduaren aurka egingo zutela bestela bere aurrean, animaliak hiltzen gastu handia egina baitzuten eta ez zieten utzi nahi haragia saltzen, San Juan Mañariuribekoak bere koinatu zen alkateari eskritu-

⁶² D.A.H.M. 4. Akta Liburua, 1580tik 1589ra, 16au.-16at. fol.: ezkontzeko elizara sartzen zirenekin eguna egin zezatela festa soilik, “*sin passeos ni com_/_plimientos ni acompañamientos ni danças ni tamborines de por las calles / ni conuidados más que los parientes y cuñados de fasta tercero gra_/_do*”, eginaz edo 200 marabeditako isuna jarriko zitzairen pertsoanako (herena epailearentzat eta exekutorearentzat, beste herena ospitaleko behartsuentzat eta beste herena elizako lanetarako eta erretaularako eta bataioak edo “*bateos*” ospatzean, isun gabe apaiza, aita-ama pontekoak eta hirugarren graduarterako senideak gonbida daitezke, jaioberri eta haren gurasoekin batera eta besteak ez daitezkeela joan “*ni se les dé la colaçion de pan y queso y vino*” ez badira auzokide hurbilak; eta inor ez dadila “*viguiras*” izeneko bezperako gaubeletara joan, aurreko isunaren arabera.

⁶³ D.A.H.M. 4. Akta Liburua, 1580tik 1589ra, 116at. fol.: Simon Barrutiakok, Martin Solagoititik, Argentales lizentziatuak, Juan Gomez Butroikoa jaunak eta beste batzuek soldata eskatzen zioten Durangoko hiribilduari otsoak hiltzeagatik, eta korrejidoreak ordainarazi nahi ziren, baina, botazioz Txurruka lizentziatua aukeratu zuten Bilbora joateko hiribilduaren ordezkari, hiribilduaren kargu ez zenez.

⁶⁴ D.A.H.M. 2. Arm., Leg. 1(1), 14 zk.

⁶⁵ D.A.H.M. 2. Akta Liburua, 1567tik 1571ra, 16at. fol.

ra erabil ez zezan bultzatu zuelako; hori dela eta, korrexidoreak dokumentu guztiak berarengana eramateko agindu zuen eta alkatea ere aurkez zedila, eta bitartean Martin Saez Epaltzakoa, Durangoko errexidoreari agindu zion haragi horri prezioa jar ziezaiola eta sal zedila alkateak esanak esan⁶⁶; beraz, hiribildu barruko arazo konpon ezinetan ere parte hartzen zuen korrexidoreak (adibidez hiribilduko ofizialeak, hots konpondu behar zutenak inplikatuak zirenean), baita Bilbon egonda ere.

Aurrez ikusi dugunarekin susma genezake, Durangoko hiribilduan ere bizi ohi zela Jaurreriko Heren edo “*Tercio*”-etako baten hiriburu zelarik⁶⁷, Bermeo eta Bilborekin batera. Egia esan borroka latzak sortu ziren gainera honen inguruan XVI. mendean Erreximendua sortu zenetik Batzar Nagusiaren ordezk bezala. Istilu hauetan gainera aspektu desberdinak ziren tratatuak: korrexidorea non bizi behar zen urtean zehar (Durango, Bermeo eta Bilbon, Bilbo eta Bermeon bakarrik, Bilbon soilik⁶⁸) eta zenbat denboraz leku bakoitzean, Heren guztietan bizi behar bazuen (guztietan berdin launa hilabete, bosna Bermeo eta Bilbon eta bi Durangon...). Guzti honek adierazten digu boterearengatik borroka dagoela eta hiribildu bakoitzak Juarrerriaren barruan zeukan indarraren inguruan borrokan ari zirela, bakoitzak berea gordez eta galdu nahi izan gabe.

Tertzioen garrantzia ikusteko 1483/09/19, Durangoko Tabirara etorri zenean Isabel Katolikoa Gaztelako erregina, alabarekin etorri zen, eta Bilbotik, erregina Bilbora joan baitzen Orduñatik Bizkaiko pribilegioak zin egitera, ondoren Gernikara eta gero Bermeora joan ahal izateko; Durangon bertan ere bertako pribilegioak zin eginarazi zizkieten⁶⁹.

Fernando eta Isabel, Errege-Erregina Katolikoek, Chinchilla lizentziatua bandoen gerraren inguruan Bizkaira bidali zutenean, Salamancatik bidalitako gutunean 1486ko abenduaren 13an, “*en la villa de Bilbao y en las otras villas e çiudad y / tierra llana del nuestro condado de Vizcaya*” aritzeko ordenantzak

⁶⁶ D.A.H.M. 2. Arm., Leg. 3, . zk. 7 (1.16), fol. 26au.-27au.

⁶⁷ Bizkaiko Jaurreriko hiribilduak hiru *Tercio* edo herenetan banatzen edo hobe biltzen zen kasu batzuetan eta bere arabera Erreximendua ospatzen zituzten hiribilduen erreximendua- ren ordezk, hiru hiribildu nagusienak ziren Bermeo, Bilbo eta Durangoren ordezkariak parte hartuz bertan soilik, hauek dira *Tercio* edo heren buruak, eta bakoitzak beste seina hiribildu ordezkatzeko zituen; 1536ko irailean dugu lehenaren berri, A. Gernika., fondo Juntas Generales de Vizcaya, Actas de Villas y Ciudad, s/c, fol. 3vº.

⁶⁸ Azken batean autore batzuek Bizkaiko erreximendua aukeratzen zela Gernika eta Bilbon esaten dute, bilerak han soilik balira bezala, F. García de Cortazar, M. Montero, *Historia de Vizcaya*, Donostia, Txertoa, 1994, 87. orr.

⁶⁹ D.A.H.M. 2. Arm., 4 (1). Leg., 1. zk., gainera pentsa genezake hiriibldukoez gain merinalde eta agian tertzio osoko, baiian batez ere merinaldeko pribilegioak egin zituela zin Durangon, zeren esaten da alaba agertu zene gun berean agertu zela eta hurrengo egunerako itzaroten zitzaienez “*non se pudo juntar el poder de villas de Elorrio nin Hermua // nin la tierra llana*”.

emateko eta joateko bertara agindu zioten ikustera nola betetzen ziren eta betearaztera, egindako zuzenketekin⁷⁰. Beraz Bilbotik funtzionatzen zuen korrejidoreak lehen une batean behintzat, dirudienez. Baina beti kontatuz Durango eta Bermeorekin, zeren hilabete lehenago 1486/11/23an, Errege-Erregina Katolikoek Salamanca: “*sy heran de la bordenança e forma que el dicho liçençiado [de Chinchilla] bordenara e diera a la noble villa de Biluao e a la noble e leal villa de Bermeo, cabeça del dicho nuestro Sennorio de Viscaya (...)*” eta Durangoko hiribilduak ere “*ante del dia de Sant Miguel que agora pasara, e que segund uso e costunbre de la dicha villa suelen e an por costunbre mudar los ofiçiales (...) por comunidad e non por vandos nin por linajes*” Gasteizen, Bilbon eta Bermeon bezala⁷¹.

1552/09/06ean, Gernikan egindako Batzar Nagusian ikusten da, erret-agindu bat iristean: Korrejidoreak zedula agertu zien Batzarrekoei eta tertzio buru ziren Bermeo, Bilbo eta Durangoko prokuradoreek erreberentziaz buru gainean jarri eta men zutela esaten zuten denen izenean⁷².

Jadanik Tertzioetan egiten ziren Erreximendu bilerak, edozein motatakoak zirela ere (Orokorrak, hiribilduenak, Lur Laukoak...). 1502/08/23an, Bilbon zenez, korrejidoreak agindu zien Durangokoei bere tertzioko hiribilduei eta hiriari abisatzeko eta Durangok eskatu zien ordain ziezaiotela⁷³.

Kexak hasten dira ditugun dokumentuen arabera 1514/11/07an, Valladoliden, Juana erreginak Bizkaiko hiribildu eta hiriaren prokuradore gisa Martin Ruiz Ertzillako-k egindako eskaera entzun zuen, zeinetan esaten zuen korrejidorea Tertzioetan bizitzeko agindua zenez “*en las villas mayores*”, ez zuen nahi izan eta lehen instantziarako ere beregana deitzen zituela auzokideak, alkateak egonik hiribilduetan, beraz erreginak korrejidoreari agindu zion bere aurreko gutunak betetzeko tertzioetan biziaz, biztanleek lehen instatzia urrutian izan ez zezaten⁷⁴.

Arazoek jarraitu egin zuten 1528/04/24an, Madriletik Carlos I erregeak Bizkaiko korrejidoreari agindu zion betetzeko Bizkaiko Hiribildu eta Lur Lauaren Batzarreko prokuradore zen Juan Perez Maretxagako-k eskatu ziona esanez,

⁷⁰ A.R.Ch.Vall., Sala de Vizcaya, 225-02. leg.

⁷¹ D.A.H.M. 2. Arm., 7 (1). Leg., 9. zk., ez dugu ahaztu behar Gasteiz izan zela eredia bandoak kontzejuetako ofizialak aukeratzetik baztertzeko Bizkaian ere.

⁷² G.A. (Gernikako Artxibategia), B.B.N., Hiribildu eta Hiriaren Aktak, k/g, 153au.-at. fol.

⁷³ D.A.H.M. 2. Arm., 7(1). Leg., 75. zk., 5 dei izan zirenez eta bakoitza 200 marabedi kostatuta, 1.000 guztira.

⁷⁴ D.A.H.M. 2. Arm., 2(1). Leg., 7. zk., fol. 10at.-11au.; dokumentu hau gainera 1519/05/24ean, Durangoko Tabira hiribilduan egiten den eskritura inbentarian agertzen da izendatua de D, D.A.H.M. 2. Arm., 3. Leg. 37 (2). zk., 24au.-28au. fol. eta D.A.H.M. 2. Arm., 3. Leg., 37 (15). zk., 35au.-at. fol.

korrexidoreak 4 hilabetez bizi behar zuela Bermeo, Durango eta Bilbon orden horretan agindua zegoenez eta ez zuela egiten⁷⁵. 1530/06/28an, Madrilen Carlos I.ak berretsi egin zuen agindua, Tertzioen ordena Bermeo, Bilbo eta Durango izatera aldatuz (ordena honek hiribilduen garrantzia adieraziko du seguruenik, kontuan izan behar dugu zeinen garrantzi handia ematen zizatienezahatsasun hauei garai hartan, prozesioetan, batzarretan esertzean eta abar), baina kasu honetan kexak jarri zituzten Bilbo, Orduña (nahiz berez Tertzioz Durangokoa izan Bilborekin hobeto komunikatua zegoenez) eta beste batzuk beste prokuradore bat bidali zutelara, Maretzagakoren dilijentziak eta bera prokuradore gisara onartzen ez zutelako, eskatuz Enkarterrietako Batzar Nagusietako prokuradorearekin korrexidorea urte osoan Bilbon bizi zedila⁷⁶. Baina Tertzioetako agindua betetzen hasi zen, 1532/03/08an Durangoko merkatuaren errebaletan korrexidoreak preso hartzekoak egoten ziren gartzela Martin Saez Urkiagako difuntuaren etxeetan zen, eta han agertu zen Antonio de Saabedra, zegokion Tertzioa edo Herena zelako Durangoko hiribildua⁷⁷. Baina gutxi iraun zuen 1528 eta 1532 tartean auzia izan baitzen, korrexidorea Bilbon denbora guztian bizi behar zen⁷⁸ ala 4na hilabetez Bilbo, Durango eta Bermeo bizi behar ote zenaz; Bermeo eta Durangoko ordezkari bezala joan zen Juan Saez Urkiagako bermeotarrak protesta egin zuten esanez Bilbo hiribildu berria zela eta beraiek Bizkaiko burua zirela; baina Durangoren aurka egin zuen, bere lau hilabeteak Bermeori pasatzeko eskatuz, Bilbo eta Bermeok izan zezaten korrexidore egoitza izaera bakarrik; hori dela eta Erret-Kontseilukoek 1532/07/05an, Medina del Campon egindako autoan agindu zuten 6 hilabetez egon zedila Bilbon, 4 Bermeon eta 2z Durangon, honen bi hilabete Bilbori emanaz beraz; gainera agindu zitzaion korrexidoreari tertzioetan bizi zenean, tertzioko beste hiribilduak bisitatu behar zituela. Prokuradoreak bere lana ondo bete ez zuelako, Bizkaiko Batzar Nagusikoak eta Durangokoak kexatu egin ziren (azken hauek esan zuten 1.000 auzokidetik gora zituela eta “*insime*”a zela Durangoko hiribildua) eta eskatu zieten Durangori bere 4 hilabeteak itzultzeko⁷⁹. 1534/02/04ean, Madrilen Erregeak agindu zuen korrexidorearen egoitza izan zedila Bilbo 5 hilabetez, Bermeo 4tan eta Durango

⁷⁵ D.A.H.M. 2. Arm., 2 (1). Leg., 7 (2.4.4). zk., 9at.-13au. fol.

⁷⁶ D.A.H.M. 2. Arm., Leg. 2 (1), . zk. 7 (2.4.3), fol. 9at.-16at. Bertan gainera esaten zaigu informazioa eskarazi nahi zitzaizela Gipuzkoa eta Logroñoko korrexidoreei.

⁷⁷ D.A.H.M. 2. Arm., Leg. 3, 3 (3). zk., fol. 5au.-at.

⁷⁸ Errege-Erregina Katolikoek Bilbon bizi zedila agindu zutelara esanez.

⁷⁹ D.A.H.M. 2. Arm., 4 (1). Leg., 7. zk. eta D.A.H.M. 2. Arm., 2 (1). Leg., 7 (2.5). zk., 18au.-at. fol., eta noski gastu guztiak Juan Saez Urkiagakokordain zitzaela. 1533/05/06an durangarek egindako paper denen kopia eskatu zuten, Bermeo eta Durangoren izenean joandako Juan Saez Urkiagako bermeotarrari ordaindu ahal izateko D.A.H.M. 2. Arm., 2 (1). Leg., 7 (3.1). zk., 50au. fol., gainera auzia zuten berarekin hori dela eta korrexidorearen aurrean!

hirutan.⁸⁰ Baina pleitoak aurrera egiten zuen eta 1534/05/23ean, Toledon, Don Karlos-ek zedula eman zien Indietako Kontseilukoei korrexidorearen egoitzaz Durangoko, Bilboko eta Bermeoko hiribilduen artean zegoen pleitoarekin jarrai zezaten⁸¹. 1535/04/30ean, Madrilen, Karlos I.ak gutun exekutoria emango zuen azkenik Indietako Kontseiluaren eskuetatik igaro zedin epaiketara 2. suplikazio eran (hemen esaten da Durango eta Bermeo elkarrekin zirela Bilboren aurka)⁸². Honela 1535/07/02, Valladoliden don Karlos eta Joana, bere amak, Erret-agindua eman zuten Pedro Arratiakok protesta eginda, erresidentziako epaileak korrexidoreak bezala 4na hilabete bizi zitezten Durango, Bilbao eta Bermeon, leku denetako kaltetuak kexa zitezten eta ez soilik hiribildu batean (Bilbo seguruen esaten ez den arren), egiten ari zen moduan⁸³. 1535/07/30ean epaile komisionatuek erregearen esku utzi zuen eta honek Tertzioetan izan zedila agindu zuen berriro abuztuaren 17an (gehiago zehaztu gabe)⁸⁴. Gai honekin harremanetan, beste gai bat izan arren, 1536/11/26ean, Bilbon Joan Perez Zurikaraikoa eskribauak, Durangoko hiribilduko eta bere Tertzioeko prokuradoreak, onartzen du Iñigo de Argüello lizentziatua, korrexidorearen aurrean Joan Fernandez Olartekoa Bizkaiko hiribilduen prokuradoreak Calahorrako don Alonso de Castilla apezpikuarekin Bizkaira etortzea adostea; Durango eta Bermeoko ordezkariak eskatzen dute gotzainak Durango, Bermeo eta Bilbon egin dezala audientzia, Tertzioetan baita ere (Martin Urizarkoa Bilboko prokuradoreak protesta egin zuen, baina Zurikaraiko zein Bermeoko Martin Ibañez Mendietakoak berriz eskatu zuten); baita ere konpon ditzala hiru hiribildu horiek emandako beste enkarguak; hurrengo egunean erabaki zuten Batzarrean Olartekoarekin Pero Fernandez de Miranda joan zedila eta eskatzeko apezpikuari berari egokia iruditzen zitzaion lekuan jartzeko bere audientzia, Durango eta Bermeokoek ez zutelako hori eskatzeko botererik eta zigortu zitzaizen hurrengo hiribilduen batzarreko gastua bi horiek ordaintzera⁸⁵.

1554/02/05ean jadanik bada berririk: Durangoko Tabiran Lariztarren dorretxean diputazioa egin zen Bizkaiko korrexidorearen Tertzioei buruz aritzeko, non bizi behar zen esanaz, Bilbao, Durango eta Bermeon⁸⁶.

⁸⁰ D.A.H.M. 2. Arm., 2 (1). Leg., 7 (2.6). zk., 19au.-at. fol., Pedro Martinez Arratiako Durangoko ordezkariak keza egin zuen erregeren auran.

⁸¹ D.A.H.M. 2. Arm., 2 (1). Leg., 7 (2.3.2). zk.

⁸² D.A.H.M. 2. Arm., 2 (1). Leg., 7 (2.3.1). zk.

⁸³ D.A.H.M. 2. Arm., 1 (1). Leg., 50. zk.

⁸⁴ D.A.H.M. 2. Arm., 2 (1). Leg., 7 (2.7). zk., fol. 24au.-at.

⁸⁵ G.A. (Gernikako Artxibategia), B.B.N., Hiribildu eta Hiriaren Aktak, k/g, 11at.-13at. fol.

⁸⁶ D.A.H.M. 1. Akta Liburua, 1553tik 1554ra, 38at.-39au. fol., baina ez dugu osorik jasota gertatu zena zoritxarrez.

1560/06/22ean, Toledon Felipe II.ak probisio berria egiten du Santxo Martinez Aspizakoa, Bermeoko errexidore eta bere Tertzioeko prokuradoreak esan baitzion erregeri, korrexidoreak Tertziotan ordeztatu, zuela urte gutxitik Bilbon bizi zirela beraien interesengatik (itsasoko 4 hiribilduetatik gertu, baina besteengandik urrutiti, Bizkaiko Jauregiri 22 hiribildu eta hiri bat egonik eta 62 kontzeju hiru Tertzioetan); eta delituak egonik menditsua zelako eta bandoak zeudelako, pobreek ezin zuten Bilbora joan, hori dela eta erregeak agindu zuen 4 hilabetez bizi zedila korrexidorea⁸⁷. 1561/02/08. Probisio berria gorde zedila eskatu zuten Bizkaiko diputatu zen Santxo Basurtoko, Bermeoko Aspizakok eta Durangoko ahalduen zen Domingo Larrinagakok; 1503ean isiltasun aezarri zela sentetzia baten bidez, baina esan bezala 1528an irabazi zela Tertzioetan bizi zedila, 1535ean ezabatu zena (nahi zuten lekuan egon zedin), Bilbon kokatu zelarik, baina gutun exekutorioa egonik ez zen tratatua izan behar, Bilboko ordezkariaren esanetan beti ere; noski Bermeo eta Durnagokoek eskatu zuten Tertzioetan izan zedila; azkenean Felipe II.a erabaki zuen 6 hilabete egin zitzala Bilbon, bi Durangon 1562ko azaroaren 1etik eta Bermeo kexatu zenez han ez zegoela eta eskatu zenez ere auzien lehen instantziaren apelazioa korrexidoreak izan zezala eta nabigazio pleitoak Bilbon izan zitezela (Bermeo eta Durangon ez egonaz), Erregeak azken erabakia Erret-Kontseiluaren esku utzi zuen⁸⁸. Baina 1563/04/27ean, Bilbon Bizkaiko Korrexidore zen Lope de Montenegro Sarmiento lizentziatuaren egoitzan Lur Lauko Errexi-mendua egin zen, eta Bermeo eta Durangoko hiribilduek Erret-Kontseilarengatik lortutako exekutoriaz mintzatu ziren; baina korrexidoreak eta Lur Lauko ordezkariak, Bermeo aldeko bik ezik⁸⁹, denak ados jarri ziren Bilbo inguruan bizi behar zela korrexidorea, Bizkaiko Lur Lauaren jurisdikzio barruan, aurreko korrexidore askok egin bezala⁹⁰, Lur Lauak horretarako dauka erret-probisioa jarraituz, gastua zelako Tertzioetan aritzea bidaian (batez ere familia bazuten) eta orduan kalitateko inork ez zuela nahiko Bizkaiko korrexidore izan nahiko; eta leku batean egonda errazago eman jarraipena auziei eta ez moztu, bertakoentzat nahiz kanpokoentzat, ugari zirenak portu inportatea izanik; gainera gartzela bakarra ezarri beharko zen eta ez hiru (korrexidoreak berarentzat kartzela zuten lekuan behar baitzuten bizi); legean gainera Bermeon korrexidorearen teniente generala egoteko aginduta zegoela Foruaren legearen bidez⁹¹, eta Durangok ere bazuela bere tenientea (Enkarterriek bezala), bere alkateaz gain; horregatik, erabaki zuten eskatzea erret-exekutoria ken-

⁸⁷ D.A.H.M. 2. Arm., 2 (1). Leg., 7 (2.2). zk., 2au.-3au. fol.

⁸⁸ D.A.H.M. 2. Arm., 2 (1). Leg., 7 (2.1). zk., 1at.-49at. fol.

⁸⁹ Martin Ibinarriagakoa eta Gonzalo Olabekoa, Durango eta Bermeoko hiribilduek eskatutakoarekin ados zeudenak eta Juan de Basurto diputatuak bezala.

⁹⁰ Hemen exageratzen zen egoera beraien alde jartzeko, esaten denez tertzioetan bizpahiru urtetan baino ez ziren ibili, eta gero zein desegokia zen ikusita Bilbon geratzen ziren.

⁹¹ Gernikan zuten bere egoitza 1526ko Foruaren II. Titulo eta 2. legearen arabera.

tzeko eta eskatzea Errege-Kontseilukoei informazioa hartuko zuen norbait bidaltzea⁹². Urte bereko uztailaren 20an, Madrilen, Felipe II.ak, Bermeo, Lekeitio, Gernika, Ondarroa, etabreko kontzejuek, gero Durango, Otxandio, Markina, Gerrikaitz y Elorrikoek lagunduta alde batetik, Bilboko kontzejuarekin beste aldetik zeukaten auziaren inguruan, Santxo Martinez Aspiazakoa Bermeoko errexidore eta esandakoen prokuradoreak eskatutako errege-probisioa lortu zuen eta horrekin Bizkaiko korrexidorea zen don Juan de Aguilar-ri, galdeketa egin zitzaion eta esan zuen egoitza tertzioetan zuela, hots, 1499tik erregeak (*sic*) agindu zuen Bilbon izatea, legua bat inguruan, baina beharrezkoa izan zenez 1535 arte tertzioetan bizitzera joan zela 4 hilabetez leku bakoitzean eta utzi zela garesti ateratzen zelako auzitara zihoaztenentzat eta auzia egonda agindu zuela erregeak nahi zuen lekuan egoteko; horregatik, azken 25 urtetan Bilbon bizi zen, urtero ateratzen zen hiribilduak bisitatza⁹³. Hilaren 31an Martin Ostoa Ibietako lizentziatuak, Durangoren izenean, Bilbon Bizkaiko korrexidore zen Montenegro Sarmiento-ri, Bermeo eta Durnagoren izenean gutun exekutorioa notifikatzen dio, Bilbotik atera dadin eta Bermeo eta Durangon ere bizi dadin⁹⁴. 1564ean Madrilen Felipe II.ak erabaki zuen, Erege-Kontseiluak bere esku utzi ondoren berriro, 1565ean hiru Herenetan bizi zedila⁹⁵. Beraz, badirudi, urteroko aginduaren zain egon behar zela asuntoa edo eta korrexidoreak agindu espezifikoak jasotzen ez bazuen nahi zuena egingo zuela.

Honela 1564/02/16an Durangoko hiribilduko kontzejuan kontu liburu berria egin zenean, Martin Undako ohizko alkatearen eskutik, bertan idatzi zen korrexidorearen egoitzaz Bilborekin zeukaten auzirako dirua biltzeko diputazioan herriko auzokideen aurrean egindako "*derrama*" edo diru bilketa⁹⁶.

1567/12/12, Durangoko hiribilduko Juan Saez Kortazarkoa fidelak hiribilduaren ordezkari prokuradore gisa, eskatu zion Pedro Ibañez de Lugo, Bizkaiko korrexidoreari, Migel Arteagakoa kontzejuko eskribauaren aurrean, Koroa eta Errege-Kontseiluaren aginduz bi hilabetez jarraian bizi behar zela Durangoko hiribilduan tertzio buru zenez, eta korrexidoreak Bilbora alde egin nahi zuenez protesta egingo zutela horrela egiten bazuen. Korrexidoreak esan zuen erret-zedula bat zeukala erregearen aginduz harentzat egin behar ziren 12 galeoi nola egiten ziren zaindu behar zuela eta beraz Durangon falta zitzaizkion egunak udan itzuliko zela betetzera (1567/11/10tik 1567/12/13ra egongo baitzen), bere betebeharra zenez eta koroak galeratzen ez bazion⁹⁷.

⁹² B.F.A., Adminis. atala, B.B.N., Lur Lauko Aktak, 1. liburua (lib.) , 200at.-202au. fol.

⁹³ D.A.H.M. 2. Arm., 2 (1). Leg., 7 (2.1). zk., 1at.-49at. fol.

⁹⁴ D.A.H.M. 2. Arm., Leg. 2 (1), 7 (1). zk., fol. 1au.-at.

⁹⁵ D.A.H.M. 2. Arm., Leg. 1 (1), 62. zk.

⁹⁶ D.A.H.M. 2. Arm., 2. Kontu Liburua, 1565tik 1573ra, 1au. eta 13au.-14at. fol.

⁹⁷ D.A.H.M. 2. Akta Liburua, 1567tik 1571ra, 17 au.-at. fol.

1569/04/16ean, Durangoko Tabirako fidelen eskaeraz, alkatearen etxean diputazioa egin zen Martin Osoa Mondragoikoa, kontzejuko eskribaua, eta lekukoen aurrean, hiribilduko ofizialak eta beste auzokideak bilduz, Durangoko hiribilduak Bizkaiko korrejidorea zen de Ovalle lizentziatuarekin, eta Lope Agirrekoa haren zerbitzari promotorearekin zeukaten auzia dela eta, Batzarren erreximendu txanda Bilbon deitu zuelako eta Durangon behar zuen, Durangoko hiribilduarentzat kaltegarria izanaz; korrejidoreak orduan sententzia eman zuen Durangoko hiribilduko alkatea eta Juan Martinez de Bizcarrako, errejidorea, preso sartuz, baina Errege-Chancilleriatik ekarritako gutunaz askatu zituzten; orduan korrejidoreak eskatu zuen turnoena Bilbon erabaki zedila okupatua zelako; Durangokoek Bermeokoekin kontsultatuta, bina ordezkari "*personas singulares*" bidali zituzten korrejidorearekin turnoez aritzeko bakean eta Bizkaiko Batzarren akordioen liburuan jartzeko; edo bestela Bermeokoekin batera auzia jarraituko zutela⁹⁸. Horrela uztailaren 20an eta 21ean, Bermeon egin zen Juan de Oballe de Villena lizentziatu korrejidorearekin Hiribilduen eta Lur Lauko ordezkarien Erreximendua⁹⁹.

1571/02/09a ere eredugarri dugu izandako istiluez eta epaiketez: Durangoko Tabirako erreximendukoek Valladolidera beraien prokuradore gisa joandako Juan Saez Berrizko, errejidoreari epea luzatu zioten, Bizkaiko erreximenduen turnoagatik auzia baitzuten han Bilboko hiribilduarekin, eta epaia ematera zegoen.¹⁰⁰

1573/04/28ean, Bilbon: Durangoko ahaldunak esan zuen korrejidoreak bertan ez zelako bi hilabetez bizi izan kaltea izan zuela, horregatik Areatzarekin korrejidore berria eskatu zuen (Areatza kezkatzen zen ez ziola egin zegokion urteroko bisita) eta Ermua, Otxandio eta Miraballes elkartu egin zitzaizkien; aldiz, beste hiribilduetakoek ez zeudela ados erantzun zieten¹⁰¹.

1579ko urrian, Bilbon Bizkaiko Erreximendu Orokorrean, Durangoko hiribilduko prokuradoreek adierazi zuten Durangon izan behar zela bilera hori, turno era horretara zegokiolako Heren buru izaki, honela konpontzeko lehengo Duranogn izan zedila eskatu zuten, bertara joanak zirenez; baijan Jaurerriko Prokuradore orokorrek tertzioetan ibiltzea ez zela beharrezkoa ihardetsi zieten eta gainera hiribilduetan baino Lur Lauan beharko lukeela egon korrejidoreak Jaurerriko tituloen arabera, baina Erreximendu Orokorrean erabaki zen azkenean Durangoko hiribilduari bere turno gordetzea¹⁰².

⁹⁸ D.A.H.M. 2. Akta Liburua, 1567tik 1571ra, 84au.-85 au. fol.

⁹⁹ B.F.A., Adminis. atala, B.B.N., Lur Lauko Aktak, 2. lib., 60at. fol.

¹⁰⁰ D.A.H.M. 2. Akta Liburua, 1567tik 1571ra, 177au. fol.

¹⁰¹ B.F.A., Adminis. atala, B.B.N., Hiribildu eta Hiri Aktak, 2bis lib., 11at.-12au. fol.

¹⁰² B.F.A., Adminis. atala, B.B.N., Lur Lauko Aktak, 3. lib., 92au.-92at. fol. eta B.F.A., Adminis. atala, B.B.N., Hiribildu eta Hiri Aktak, 2bis lib., 172at.-173au. fol.

1584/11/16ean Iñigo Gerrakoak irabazitako errege-probisio baten paperen artean auzi bat aurkitu zuen Durango eta Bermeoko hiribilduek izan zutena Bilboko hiribilduaren aurka korrexidorearen Tertzioetako egoitzaren zela eta kontzejukoei eman zien¹⁰³. Baina disputa hauek ez ziren XVI. mendearekin bukatu zorritzarez, XVIIan jarraitu egin zuten¹⁰⁴.

Tertzioen arazo honekin lotua dago baita ere lehen instantziarena, hots auzi arrunten epaiketa noren esku zegoen. Hiribilduaren pribilegioak onesten zituen Juan I erret-gutunean, 1372/01/20an Burgosen emandakoan, jadanik agertzen da lehen instantziako auzi guztiak Tabirako alkateen aurrean egin behar zirela, beste enplazamendurik edo agindurik onartu gabe¹⁰⁵. 1514/11/17an, Valladolidean Joana erreginak Bizkaiko korrexidoreari esan zion nola Bizkaiko prokuradore zen Martin Ruiz Ertzilakoak eskatu zuen korrexidorea Tertzioetan bizi zedila eta ez zuenez nahi, lehen instantziako auziak beregana atera zituela gainera, hiribilduetan eta hirian berezko alakateak eta pribilegioak egonik, konpon zezala eta erreginak erabaki zuen agindu zien tertzioetan bizitzeko aurreko gutuna beteaz eta ez zitezela auzokideak beraien jurisdikzioetatik atera¹⁰⁶. Urte berean abenduaren 8an kexa Martin Barraskikoak eraman zion Durangoko hiribilduaren izenean, erta berdin agindu zuen lehen instantzian norbere jurisdikzioan aritzeko eta ez korrexidore aurrean¹⁰⁷. Hori dela eta 1516/06/27ea, Gernikan, Andra Maria elizan eskatu zioten Batzar nagusikoek korrexidoreari zin egin zitzala ohitura, pribilegio eta ordenantzak eta baita ere ez ateratzea auzokideak norbere hiri edo hiribilduko jurisdikziotik eta zin egon zuen korrexidore berriak¹⁰⁸. 1519an Durangoko hiribilduan egiten den inbentarioan zehazten zen erret-agindu bat bazela esanez korrexidoreak ezin zituela 3.000 marabeditako auziak epaitu lehen instantzian horretarako zeudela hiribilduetako alkateak eta beste batean 6.000tara igotzen zen (hau zen inork eraman ez zitzan korrexidorearenagan eta ondorioz pobrea zenari kalte egin gastu handiengatik, hala ere lekuko partzialitatei leku ematen zion, erekusazioak egiteko eskubideak baesten zuena)¹⁰⁹. 1528 eta 1530ean Karlos I.ak agindu zuenean korrexidorea Tertzioetan bizi-

¹⁰³ D.A.H.M. 4. Akta Liburua, 1580tik 1589ra, 129at. fol., auzia Juan Iturrigakok sinatua zegoen.

¹⁰⁴ 1652an ere bada horren inguruan gora beherarik, D.A.H.M. 2. Arm., Leg. 2 (1), 7 (4). zk., 70au.-72au. fol.

¹⁰⁵ D.A.H.M. 2. Arm., 1(1). Leg., 1 (7). zk.; b.kopia paperean: D.A.H.M. 2. Arm., 2 (1). Leg., 9. zk., 27at.-36at. fol., Valladolid, 1567/11/25; c. kopia pergaminon: D.A.H.M. 2. Arm., 1 (1). Leg., 1bis . zk., 7at.-20at. fol., Madril, 1624/03/26.

¹⁰⁶ D.A.H.M. 2. Arm., Leg. 2(1), 7. zk., fol. 10at.-11au.

¹⁰⁷ D.A.H.M. 2. Arm., Leg. 1(1), 35. zk.

¹⁰⁸ D.A.H.M. 2. Arm., Leg. 4(1), 12. zk., fol. 3au.-at.

¹⁰⁹ D.A.H.M. 2. Arm., 3. Leg., 37 (15). zk., 35au.-at. fol.

tzeko, ekidin nahi zen besteak beste epaiketa arrunt horietarako Bilbora joan beharra izatea jendeak (behartsuek ezingo zuten, epaiketa galduz edo lagaz)¹¹⁰ 1585/06/13, Durangoko hiribilduan ere kontzejuak egindako diputazioan, adierazten da lehen instantzia izateko erret-eskutitza zutela, baina korrejidoreak Bilbon auziak atxikitzen zituelako konpondu beharra zegoe-la¹¹¹.

Bestelako disputak ere bazituzten korrejidorearekin Bilbon zenean eta oso aspalditik beraz¹¹².

4. Ondorioak

Bada Bilbok eta Durangok elkarren beharra izan zuten. Lortu ditzakegun datuek mugatutako ikuspegia daukagunez, XVI. mendea da gehien ezagutzen duguna, mende horretakoak baino lehenagokoak diren datuak ez direlako horretakoak bezain ugariak, hori dela eta Durango eta Bilboren arteko harremanak hiribildu bien fundaziotik izango ziren (hots, bigarrena fundatu zenezetik, seguruena azkena fundatu baitzuten bietan).

Horrela, oso garrantzitsua izango da ekonomi ikuspegitik zituzten harremanak aztertzea, batez ere merkatalgoaren aldetik. Bilbok suposatzen zuen merkatal gunean durangar merkataria ere aritu ziren produktu desberdinak eraman eta ekarri (ardoa Galiziatik, arraina, burdina,...). Horretarako bidea garatu zen bien artean lurrez, Durangoko ate nagusienetako baten irteeratik "hasten" zena (Olmedal edo Andra Mariakoa), beti ere Gaztela eta Bilboko itsas portuaren arteko pasagune nagusienetako bat baitzen Durangoko Tabira. Beraz biak loturik agertzen zaizkigu orduko Europako iparraldetik hegoalderako ekonomia ardatz nagusian. Ondorioz Gerrikaitz bezalako hiribilduen fundazioan aipatzen zen Durangotik Bermeorako bidea ez zen bakarra izango eta agin horretan ere lekua jan zion Bilbok bere garrantzia eta pisua nabarmenaraziz.

Hala ere, XVI. mendean ikusten da Bilbok Jaurerian hartu duen garrantzia, prezioen eredugarri da Durangorentzat (Durango bere inguruko elizateentzat den bezala, beraz esanguratsua dena), ez dakigun arren aurretik ere horrela egiten ote zen.XVI. mendean Durangoko hiribilduaren antolaketaren ardura zeraman kontzejuaren erregimenduarentzat ere erreferentzia puntua dugu Bil-

¹¹⁰ D.A.H.M. 2. Arm., Leg. 2 (1), 7 (2.4.3). zk., fol. 9at.-16at.

¹¹¹ D.A.H.M. 4. Akta Liburua, 1580tik 1589ra, 140au. fol.

¹¹² Enrique IV.ak Tabirako hiribilduak Gerediagako deiekiko auzian indarrik gabe utzi zuen korrejidorea eta Bizkaiko justiziak 60 egunez, 1469/07/17ean, Valladoliden emana, D.A.H.M. 2. Arm., 7 (1). Leg., 34 (1). zk.; b. D.A.H.M. 2. Arm., 7 (1). Leg., 35 (1). zk., 1at.-20au. fol; c. D.A.H.M. 2. Arm., 7 (1). Leg., 36 (2). zk., 1at.-17at. fol.

bo, hots, horniketarako (haragi, arrain, etabarretan) Bilboko prezioak kontsultatu ez ezik, jarraitzen ziren aforamendu edo prezio ezarketetan, Durangoko Tabira bertako biztanleek "oinarrizko" produktu horiek eros zitzaizten. Horien inguruan konfliktua zegoenean ere kontsultatzen ziren konparaketa eredu gisa, Bermeo, Gasteiz edo Burgoskoekin batera bazen ere kasu batzuetan.

Gainera mende honetan ikusten da Bizkaia zatitzen den hiru Tertzio edo Herenen buru ziren arren Bermeo, Bilbo nahiz Durango, Bilbo garrantzia jaten hasten zaiela beste biei. Horregatik arlo instituzionalean izango ziren harremanak, nagusienak agian ez izan arren, bai ziren arazo gehien sortu zituztenak seguruenik, edo agian gizartean gertatzen ari zen aldaketa ongien isladatu zutenak. Tertzio buruek inguruko hiribilduen ordezkariak zeukatzen eta zenbait kasutan beraiek ageri zaizkigu Jaurerriaren ageriko partaide gisara, ikusi dugunez. Horregatik Bizkaiko Jaurerriaren arazoetan partehartze bereziki aktiboa izan zuten, bere ordezkari gisa joanez gortera elkarrekin (inoiz Koroaren ordezkari buruzko kexekin, bestetan eskariak egitera...). Jaurerrian Koroaren ordezkari nagusia den korrexidorearen bizileku ere izango dira hirurak. Baina Bilbo joango da nagusitzen. Korrexidoreak ez du handik mugitu nahi, portuarengatik eta abar estrategikoa zelako, eta oso garrantzitsua, honela Bermeo eta Durango borrokatu beharko dira denboran zehar izan duten pribilejioa gordea izan dadin eta 1500ean sortutako Erreximenduak beraiek izan zitzaizten eta korrexidorearen audientzia ere, honela Bermeok, ordurarte eta oraindik horrela kontsideratzen den arren, jaurerriko hiriburu zenak galdu egingo du nagusitasuna Bilboren aurrean, nominalki gordeko duen arren; hala eta guztiz ere galtzaile nagusia une batzuetan Durango izango da, berari murrizten zaizkiolako gehien korrexidorearen egonaldiak, hots boterearenak. Hor ikusten botereen desplazamendua. Bilbo indartu egin da XV eta XVI. mendeetan zehar bere botere ekonomikoa handitu zaion heinean eta pisu politikoa eskatzen du, berak bakarrik egingo dio aurre Bermeo eta Durangori. Baina beste biek ez dute errenuntziatuko borroka egitera eta XVI. mende osoa ia eta XVII. ean ere jarraituko duten auzi amaitezina bihurtuko da korrexidorearen egoitzaren hau, honekin guztiarekin jokoan jartzen zena hiribildu bakoitzak koroarengandik lortzen zuen atentzioa eta bere barne arazo konponbidea errazteko modua baitzen, esan dugunez batez ere boterearengatik borroka baitzen, hiribildu bakoitzak Jaurerriaren barruan zeukan pisua zehazteko eta hiriburutasuna noren esku zegoen finkatzeko borroka eta denborarekin galdua zeukatena Bermeo eta Durangok Bilboren aurrean.